

СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ

- **ПАЛЕОЛІТ** 1млн. р. до н.е. – 10 тис. р. до н.е.
  - Ранній палеоліт – 1 млн. р. до н.е. – 150 тис. р. до н.е.
  - Середній палеоліт – 150 тис. р. до н.е. – 40 тис. р. до н.е.
  - Пізній палеоліт – 40 тис. р. до н.е. – 10 тис. р. до н.е.
- **МЕЗОЛІТ** (середній кам'яний вік) 9 – 6 тис. р. до н.е.
- **НЕОЛІТ** (ново кам'яний вік) 6 – 4 тис. р. до н.е.
- **ЕНЕОЛІТ** (мідно - кам'яний вік) 4 – 3 тис. р. до н.е.
- **БРОНЗОВИЙ ВІК** 3 – 1 тис. до н.е.
- **ЗАЛІЗНИЙ ВІК** 1 тис. до н.е. – V ст. н.е.

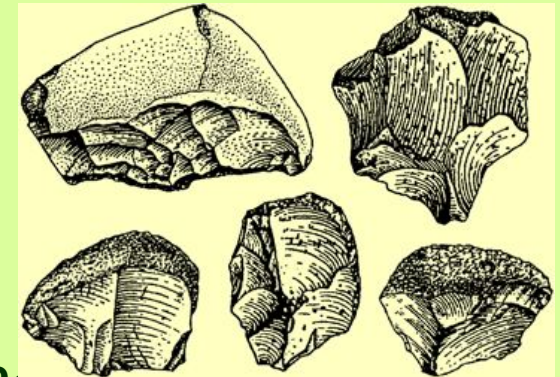
ПАЛЕОЛІТ

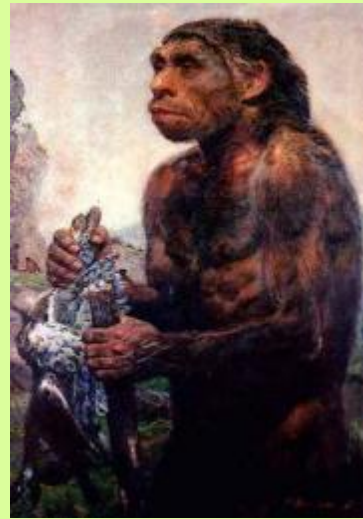
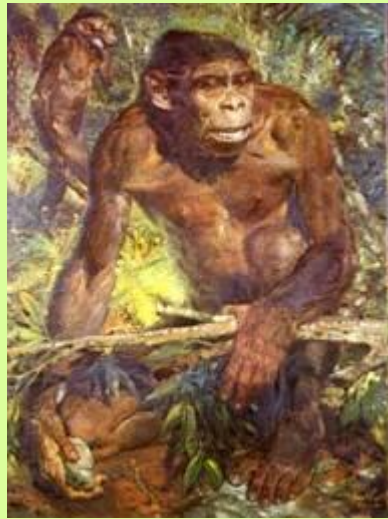
РАННІЙ ПАЛЕОЛІТ

1 МЛН. Р. ДО Н.Е. - 150 ТИС. Р. ДО Н.Е.

- **НАЙДАВНІШІ ЛЮДИ - ПІТЕКАНТРОП**
- **СТОЯНКИ:** С. КОРОЛЕВЕ, ЗАКАРПАТТЯ
С. ЛУКА – ВРУБЛІВЕЦЬКА, ХМЕЛЬНИЧЧИНА
С. АМВРОСІЇВКА, ДОНЕЦЬКА ОБЛ.
ПЕЧЕРА КІІК – КОБА, ПІВДЕННИЙ КРИМ
- **ПЕРШИЙ КОЛЕКТИВ – ЛЮДСЬКЕ СТАДО (20 – 100 ОСІБ)**
- **ЛЮДИ КОРИСТУВАЛИСЯ ВОГНЕМ, АЛЕ САМІ НЕ ВИДОБУВАЛИ**
- **ОСНОВНІ ЗНАРЯДДЯ ПРАЦІ:** СКРЕБКИ, РУБАЛА

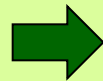
Палка-копалка, дубина

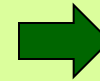

Австралопітек африканський,
реконструкція

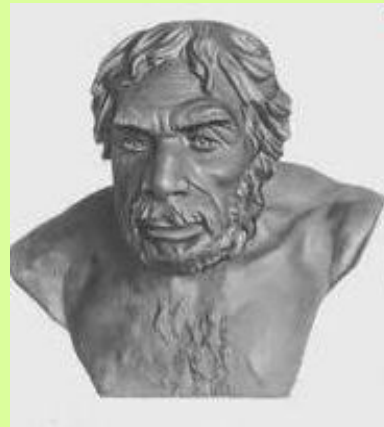
пітекантроп

неандерталець

кроманьйонець

Пітекос – мавпа
Антропос - людина

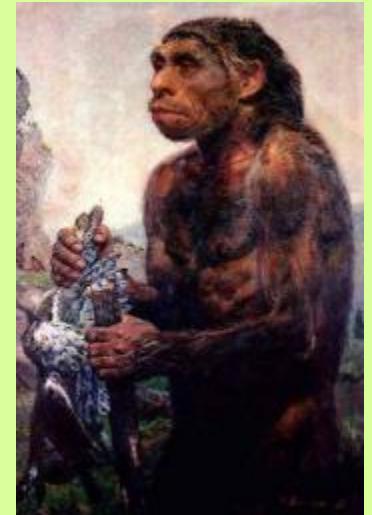

СЕРЕДНІЙ ПАЛЕОЛІТ

150 ТИС. Р. ДО Н.Е. – 40 ТИС. Р. ДО Н. Е.

- **100 ТИС** РОКІВ ТОМУ - НАСТУП **ЛЬОДОВИКА** - (закінчився 12 тис. років тому)
- ПОЯВА **НЕАНДЕРТАЛЬЦЯ (НОМО НАВІЛІS)** - людина вміла
- Етап розвитку людського суспільства – **МАТЕРИНСЬКИЙ РІД**
- **ЛЮДИНА НАВЧИЛАСЯ:** ВИГОТОВЛЯТИ ОДЯГ
БУДУВАТИ ЖИТЛО
ВИДОБУВАТИ ВОГОНЬ
- **ОСНОВНІ ЗАНЯТТЯ:** ПОЛЮВАННЯ, ЗБИРАЛЬНИЦТВО
- **ЗАРОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ВІРУВАНЬ, ОБРАЗОТВОРЧОГО**
- **МИСТЕЦТВА**
- **СТОЯНКИ:** **МОЛОДОВЕ, ЖИТОМИРСЬКА, АНТОНІВКА**
- **ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗНАРЯДЬ ПРАЦІ**

Неандерталець

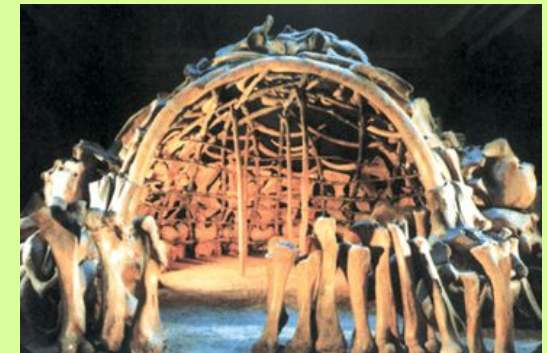
Скребло. Кремінь

Гостроконечник

Скребло

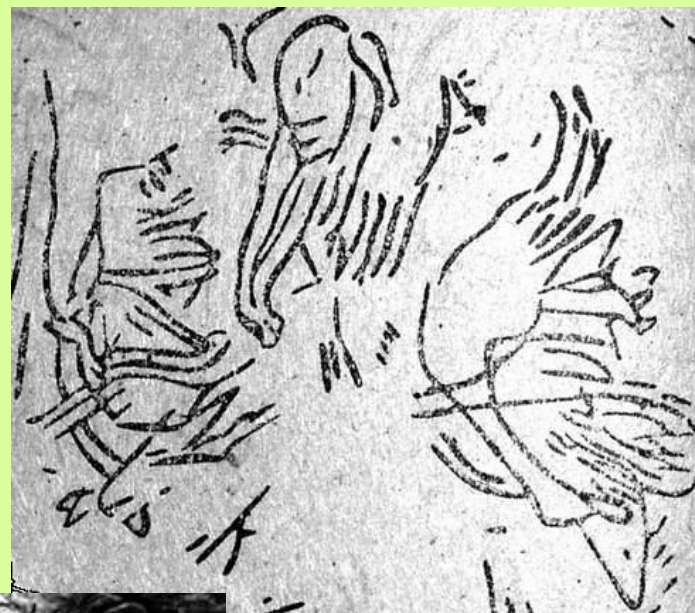
Житло з кісток мамонта

ЗОБРАЖЕННЯ МАМОНТА З КАМ'ЯНОЇ МОГИЛИ

Изображение мамонта на плите с пещеры "Козы" (№ 60). Поздний палеолит XXII - XVI тыс. до н.э.

ПІЗДНІЙ ПАЛЕОЛІТ

40 ТИС. Р. ДО Н.Е. – 10 ТИС. Р. ДО Н. Е.

- 40 ТИС. Р. ТОМУ - ПОЯВА **КРОМАНЬЙОНЦЯ** (*НОМО SAPIENS* - *ЛЮДИНА РОЗУМНА*)
- ОБ'ЄДНАННЯ ЛЮДЕЙ В **РОДОВІ ОБЩИНІ, ПЛЕМЕНА**
- **СТОЯНКИ:** **С. МІЗИН, ЧЕРНІГІВЩИНА** (БЛИЗЬКО 15 ТИС. РОКІВ ТОМУ)
КИРИЛІВСЬКА СТОЯНКА, БІЛЯ КИЄВА

**ОСНОВНІ ЗАНЯТТЯ: ЗБИРАЛЬНИЦТВО,
ПОЛЮВАННЯ**

- ВИПЛИКНЕННЯ ПЕРВІСНОЇ **РЕЛІГІЇ:**
(**ТОТЕМІЗМ, АНІМІЗМ, ФЕТИШИЗМ, МАГІЯ**)

КИРИЛІВСЬКА СТОЯНКА, БІЛЯ КИЄВА

С. МІЗИН, ЧЕРНІГІВЩИНА

НАХОДКИ МЕЗИНСЬКОЇ СТОЯНКИ НА ЧЕРНІГОВЩИНІ

СТИЛІЗОВАНІ ЖІНОЧІ СТАТУЕТКИ (МІЗИН,
МЕЖИРІЧ)

МІЗИНСЬКА РІЗЬБЛЕНА
КІСТКА МАМОНТА

Браслет з
менандровим
орнаментом
збивня мамонта

НАЙДАВНІШЕ МИНУЛЕ УКРАЇНИ

 Межа просування льодовика близько 150 тис. років тому

Природа 18 тис. років тому:

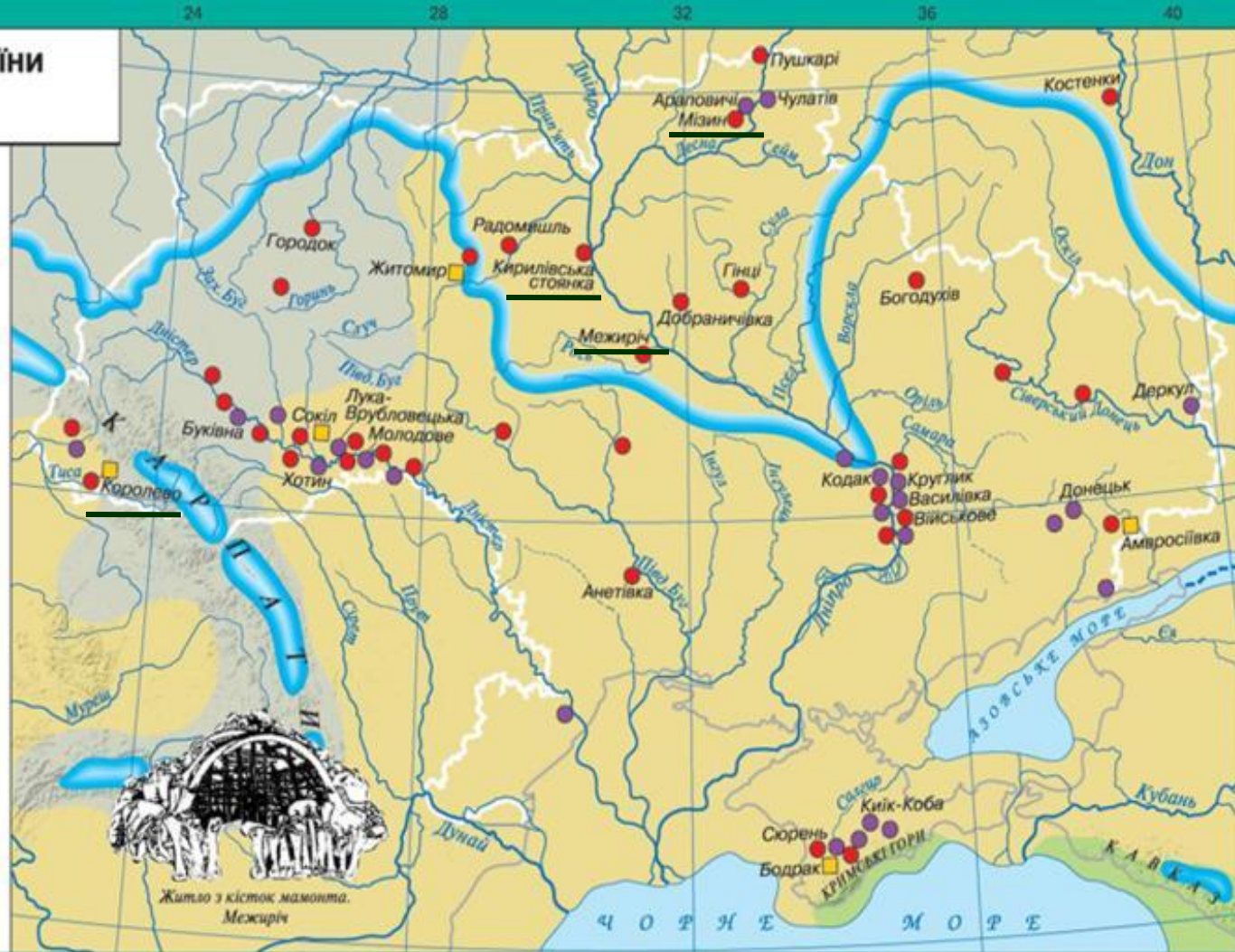
- тундра
- холодні степи
- ліси

 сучасна берегова лінія

Місця знахідок видатних пам'яток:

- раннього палеоліту (800 – 300 тис. років тому)
- середнього палеоліту (300 – 35 тис. років тому)
- пізнього палеоліту (35 – 10 тис. років тому)

 Сучасні кордони України

ПЕРВІСНА РЕЛІГІЯ

- **ТОТЕМІЗМ** — ВІРА В СПІЛЬНОГО ДЛЯ ПЛЕМЕНИ ПРЕДКА – ПЕВНОЇ ТВАРИНИ, РОСЛИНИ...
- **АНІМІЗМ** — ВІРА В ІСНУВАННЯ ДУШІ Й ДУХІВ, В ЖИВУ (ОДУШЕВЛЕННЮ) ПРИРОДУ (кожна річ в світі має душу або дух)
- **ФЕТИШИЗМ** — ПОКЛОНІННЯ ФЕТИШУ – ПРЕДМЕТАМ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ (камень с почитаемой горы, кусочек священного дерева или изображение почитаемого животного)
- **МАГІЯ** — ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЧАКЛУНСТВОМ, ВІРОЮ В УМІННЯ ЛЮДИНИ ВПЛИВАТИ НА ЯВИЩА ПРИРОДИ, ТВАРИН ТОЩО

МЕЗОЛІТ

9 – 6 тис. р. до н.е.

СТОЯНКИ:

МУРЗАК – КОБА, КРИМ

ФАТЬМА – КОБА, КРИМ

Скульптурна реконструкція
чоловіка
з гроту Мурзак-Коба. Гіпс.
Робота М.М.Герасимова

ДОСЯГНЕННЯ:

ВИНАХІД ЛУКА І СТРІЛ

ПРИРУЧЕННЯ СОБАКИ

ВИНАЙДЕННЯ ЧОВНІВ І ПЛОТІВ

ВИГОТОВЛЕННЯ ВКЛАДИШЕВИХ

(НАБІРНИХ) ЗНАРЯДЬ ПРАЦІ

РИБАЛЬСТВО

Скульптурна реконструкція
жінки з гроту Мурзак-Коба.
Гіпс.

НЕОЛІТ

6 – 4 тис. р. до н.е.

- **НЕОЛІТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ** – ПЕРЕХІД ВІД **ПРИВЛАСНЮВАЛЬНОГО** ТИПУ ГОСПОДАРСТВА (ЗБИРАЛЬНИЦТВО, МИСЛИВСТВО) ДО **ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО** (ЗЕМЛЕРОБСТВО, СКОТАРСТВО)
- **НОВІ ЗНАРЯДДА ПРАЦІ:** **ЗЕРНОТЕРКИ, СЕРПИ, МОТИКА..**
- **НАВЧИЛИСЯ:** **РОЗПИЛЮВАТИ, ШЛІФУВАТИ, СВЕРДЛИТИ КАМІНЬ**
- **ВИГОТОВЛЕННЯ ГЛИНЯНОГО ПОСУДУ** (кераміка)
- **ГОЛОВНІ СТОЯНКИ:** **КАМ'ЯНА МОГИЛА** (Мелітополь)
- **СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ:** - ПОЯВА ЗАЛИШКІВ ПРОДОВОЛЬСТВА;

- **ВИНИКНЕННЯ СВОЄРІДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КАСТИ**
- **СЛУЖИТЕЛІВ КУЛЬТУ**

ПОЧАЛАСЯ СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ

ХАРАКТЕРНІ РИСИ НЕОЛІТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

• ПЕРЕХІД ВІД **ПРИВЛАСНЮЮЧОГО** ДО **ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО** ГОСПОДАРСТВА: ВІД МИСЛИВСТВА І ЗБИРАЛЬНИЦТВА ДО СКОТАРСТВА І ЗЕМЛЕРОБСТВА

- **ВИРОЩУВАННЯ** ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР: ЯЧМІНЬ, ЖИТО, ПШЕНИЦЯ, ГОРОХ...
- **ПРИРУЧЕННЯ** БІЛЬШОСТІ СВІЙСЬКИХ **ТВАРИН**: СВИНЕЙ, БИКІВ, КІЗ
- ВИНИКНЕННЯ ВИРОБНИЦТВА **КЕРАМІКИ, ПРЯДІННЯ, ТКАЦТВА**
- ПЕРЕХІД ВІД **КОЧОВОГО** ДО **ОСІЛОГО** СПОСОБУ ЖИТТЯ
- УНАСЛІДОК ЗНАЧНОГО ЗБІЛЬШЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ПОМІТНО ЗРОСТАЄ КІЛЬКІСТЬ І РОЗМІРИ ПОСЕЛЕНЬ
- ВІДБУВАЮТЬСЯ СУТТЄВІ ЗМІНИ В ДУХОВНОМУ СВІТІ ТА СВІТОБАЧЕННІ ЛЮДИНИ. ПОМІТНО ПРИСКОРЮЄТЬСЯ РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

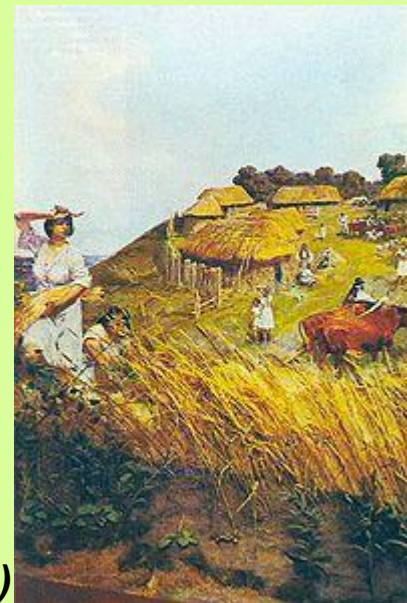
ЕНЕОЛІТ IV – СЕР. III ТИС. ДО Н.Е.

ТРИПЛЛЯ (В. ХВОЙКО, 1893р.)

- ГОЛОВНІ ЗАНЯТТЯ: СКОТАРСТВО
ПЕРЕЛОГОВЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО,
(ПЕРЕХІД ВІД МОТИЧНОГО ДО ОРНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ ТЯГЛОВОЇ СИЛИ БИКА)
ПЕРШІ ВИРОБИ З МІДІ
САДІВНИЦТВО
ВИРОБИ З ГЛИНИ (мальована кераміка)
ПРЯДІННЯ, ТКАЦТВО
- ПРОТОМІСТА (ПОСЕЛЕННЯ-ГІГАНТИ площею >100 га, населення >10 тис. осіб):
МАЙДАНЕЦЬКЕ,
ТАЛЬНИКИ, ДОБРОВОДИ, ВЕСЕЛИЙ КУТ, КОСТЕНІВКА

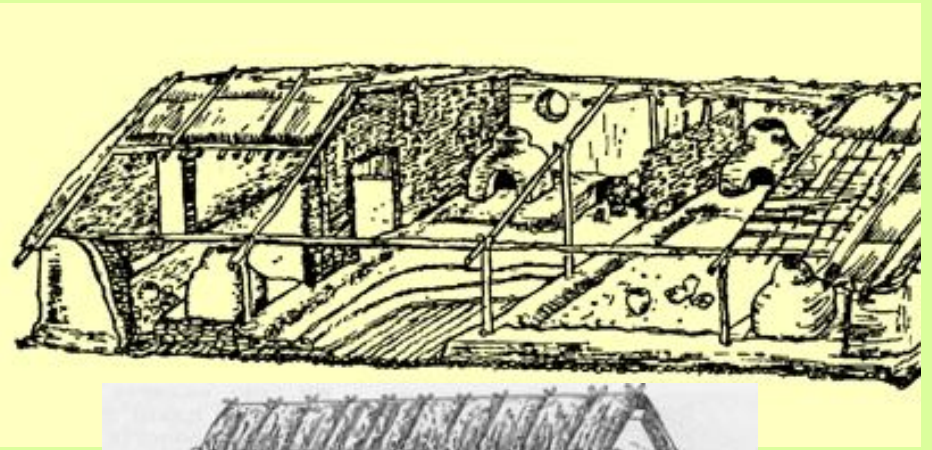
Протописемність —————> протоцивілізація

- ЛІСОСТЕПОВА ЗОНА УКРАЇНИ –
ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА ЗЕМЛЕРОБІВ
СТЕПОВА ЗОНА –
СЕРЕДНЬОСТОГІВСЬКА КУЛЬТУРА
СКОТАРСЬКИХ ПЛЕМЕН

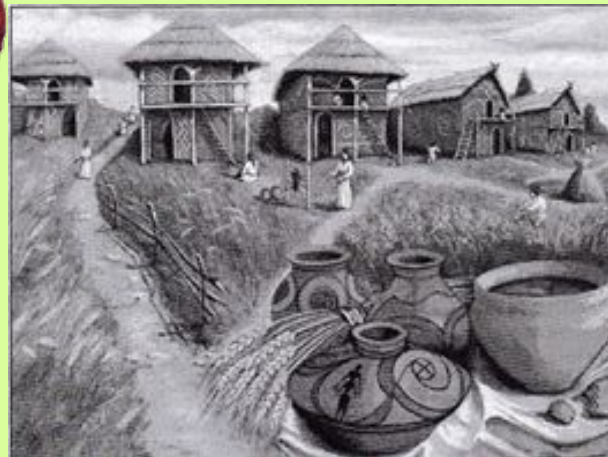
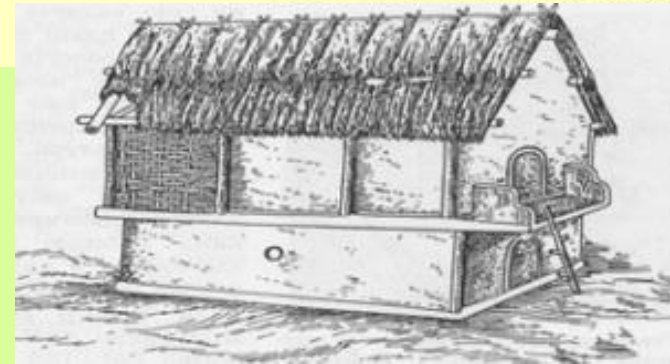

4 – 3 тис. р. до н.е.

Поселення трипільської культури

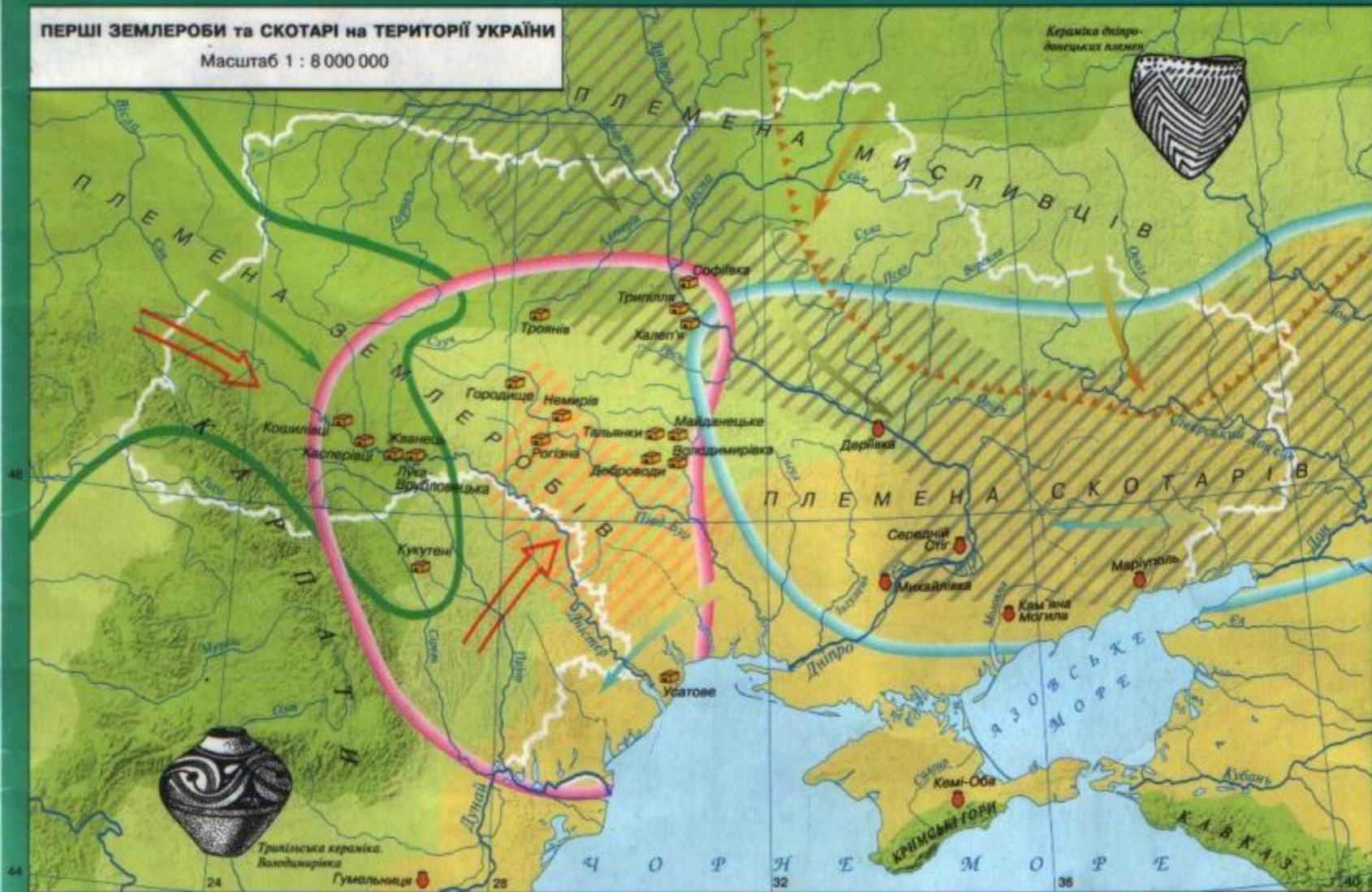
Статуетки з трипільських поселень

Глек для зерна

ПЕРШІ ЗЕМЛЕРОБИ та СКОТАРІ на ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Масштаб 1 : 8 000 000

Природа в тис. років тому:

- ліси
- лісостепи
- степи

Шляхи проникнення землеробства

Землеробські культури:

- Район розселення племен буго-дністровської культури (друга половина VI – початок IV тис. до н.е.)
- Межа розселення племен дунайської культури (лінійно-стрічкової кераміки) у другій половині V тис. до н.е.
- Межа розселення племен трипільської культури (початок IV – кінець III тис. до н.е.)
- Культури мисливців та рибалок:
- Район розселення племен дніпро-доньцької культури (друга половина V – друга половина III тис. до н.е.)

Південна межа просування племен ямково-гребінцевої кераміки (друга половина IV – III тис. до н.е.)

Культури скотарів

Межа розселення племен середньостогівської культури (середина IV – перша половина III тис. до н.е.)

Місця знахідок видатних пам'яток

- трипільської культури
- інших культур

Напрями переселень племен

ДОБА БРОНЗИ

БРОНЗА = МІДЬ + ОЛОВО
МІДЬ + СВИНЕЦЬ
МІДЬ + МИШ'ЯК

- 3 – 1 тис. до н.е.

- **І СУСПІЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ** – ВІДДІЛЕННЯ
ЗЕМЛЕРОБСТВА ВІД СКОТАРСТВА

- ЗРУШЕННЯ В СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ:
- ЗАМІНА МАТРІАРХАТУ НА **ПАТРІАРХАТ**
- ЗАМІНА **РОДОВОЇ** ГРОМАДИ НА **СУСІДСЬКУ**
- ПОЯВА ДОДАТКОВОГО ПРОДУКТУ

- **ПРИВАТНА** МАЙНОВА **ВЛАСНІСТЬ**

- СОЦІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА (МАЙНОВА НЕРІВНІСТЬ)

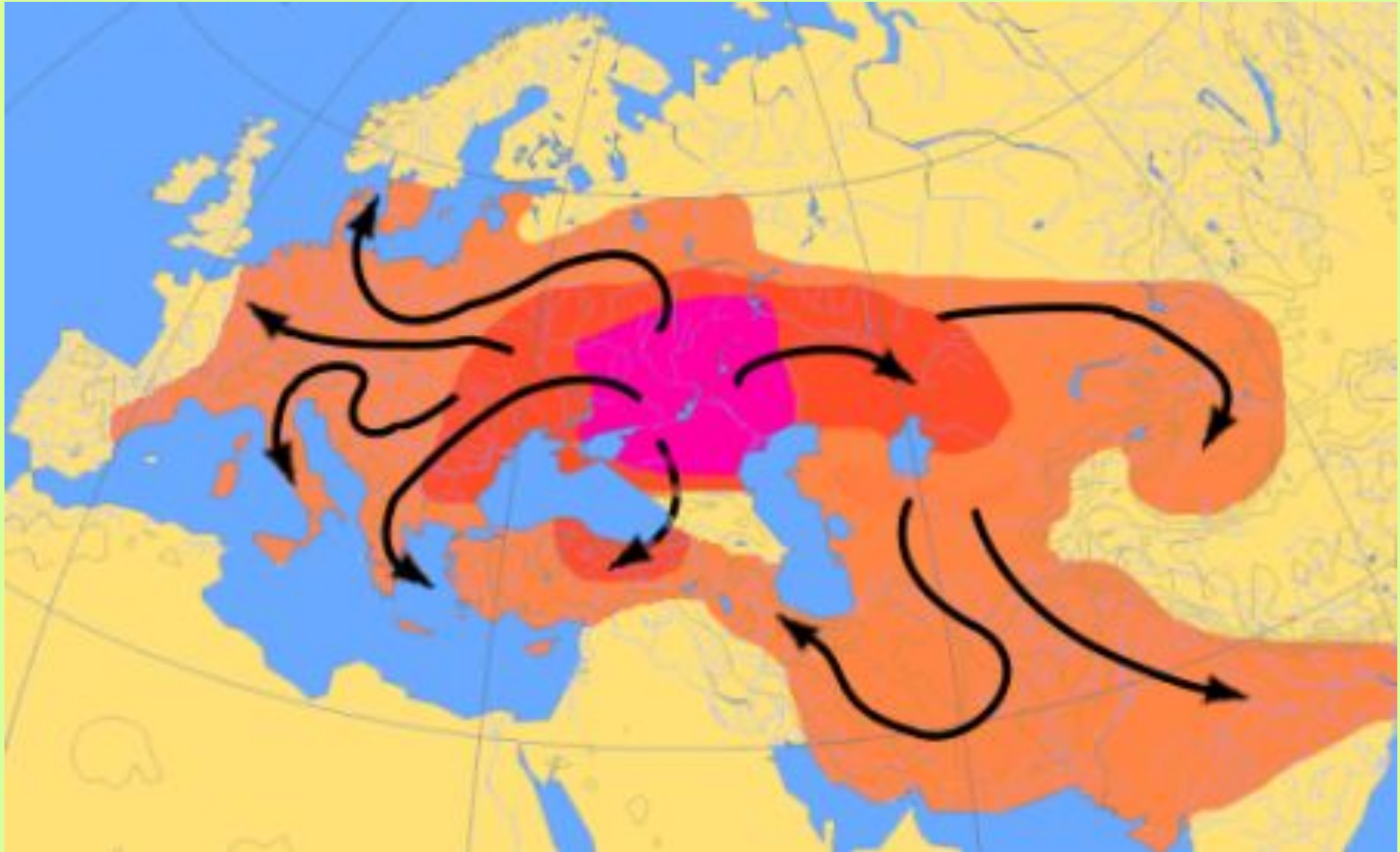
- ВИОКРЕМЛЕННЯ ПАТРІАРХАЛЬНОЇ СІМ'Ї (ЧОЛОВІК, ДРУЖИНА, ДІТИ)
- ФОРМУВАННЯ СОЮЗІВ ПЛЕМЕН, (УКРАЇНСЬКИЙ ЛІСОСТЕП – ПОШИРЕННЯ
ТШИНЕЦЬКО-КОМАРІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПРАСЛОВ'ЯН)
- ВИОКРЕМЛЕННЯ СТАНА ВОЇНІВ

ЗАЛІЗНИЙ ВІК

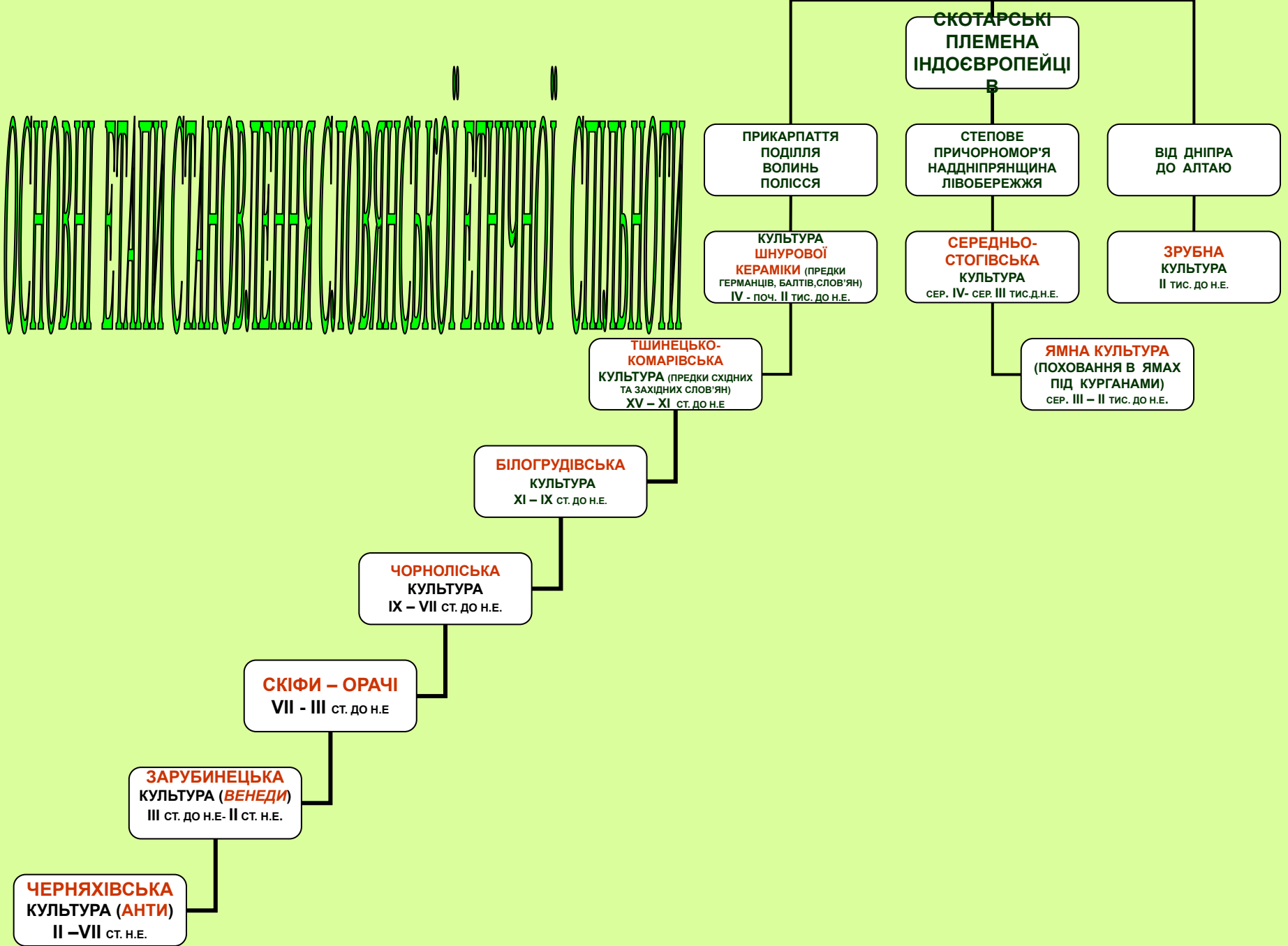
I тис. до н.е. – V ст. н.е.

- ВИГОТОВЛЕННЯ ЗАЛІЗА ІЗ ЗАЛІЗНОЇ РУДИ
- РОЗВИТОК РЕМЕСЛА, ЗЕМЛЕРОБСТВА
- II СУСПІЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ:
ВІДОКРЕМЛЕННЯ РЕМЕСЛА ВІД ЗЕМЛЕРОБСТВА
- ПОЧАТОК ВИРОБНИЦТВА ТОВАРІВ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ДЛЯ ОБМІНУ, А ТАКОЖ ДЛЯ ПРОДАЖУ
- НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПОЧИНАЄТЬСЯ ПРОЦЕС **ЕТНОГЕНЕЗУ** – УТВОРЕННЯ НАРОДІВ ЗА РАХУНОК ОБ'ЄДНАННЯ СОЮЗІВ ПЛЕМЕН

*Схема міграцій індоєвропейців в 4000-1000 рр. до н.е. згідно з «курганною гіпотезою». Рожева область відповідає прабатьківщині індоєвропейців (самарська та середньостоговська культури). Помаранчева область відповідає території розселення носіїв **індоєвропейських мов** в 1000 р. до н.е.*

СКОТАРСЬКІ ПЛЕМЕНА ІНДОЄВРОПЕЙЦІ

ПРИКАРПАТТЯ ПОДІЛЛЯ ВОЛИНЬ ПОЛІССЯ

СТЕПОВЕ ПРИЧОРНОМОР'Я НАДДНІПРЯНЩИНА ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

ВІД ДНІПРА ДО АЛТАЮ

КУЛЬТУРА ШНУРОВОЇ КЕРАМІКИ (ПРЕДКИ ГЕРМАНЦІВ, БАЛТІВ, СЛОВ'ЯН) IV - ПОЧ. II ТИС. ДО Н.Е.

СЕРЕДНЬО-СТОПІВСЬКА КУЛЬТУРА СЕР. IV- СЕР. III ТИС.Д.Н.Е.

ЗРУБНА КУЛЬТУРА II ТИС. ДО Н.Е.

ТШИНЕЦЬКО-КОМАРІВСЬКА КУЛЬТУРА (ПРЕДКИ СХІДНИХ ТА ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН) XV – XI СТ. ДО Н.Е.

ЯМНА КУЛЬТУРА (ПОХОВАННЯ В ЯМАХ ПІД КУРГАНАМИ) СЕР. III – II ТИС. ДО Н.Е.

БІЛОГРУДІВСЬКА КУЛЬТУРА XI – IX СТ. ДО Н.Е.

ЧОРНОЛІСЬКА КУЛЬТУРА IX – VII СТ. ДО Н.Е.

СКІФИ – ОРАЧІ VII - III СТ. ДО Н.Е.

ЗАРУБИНЕЦЬКА КУЛЬТУРА (ВЕНЕДИ) III СТ. ДО Н.Е.- II СТ. Н.Е.

ЧЕРНЯХІВСЬКА КУЛЬТУРА (АНТИ) II –VII СТ. Н.Е.

СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ

- **ПРИВЛАСНЮЮЧЕ ГОСПОДАРСТВО** – ФОРМА ГОСПОДАРЮВАННЯ, КОЛИ ЛЮДИНА ВСЕ НЕОБХІДНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ БЕРЕ В ПРИРОДІ В ГОТОВОМУ ВИГЛЯДІ (ЗБИРАЛЬНИЦТВО, ПОЛЮВАННЯ)
- **ВІДТВОРЮЮЧЕ ГОСПОДАРСТВО** - ФОРМА ГОСПОДАРЮВАННЯ, КОЛИ ЛЮДИНА ВСЕ НЕОБХІДНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ВИРОБЛЯЄ САМОСТІЙНО (ЗЕМЛЕРОБСТВО, СКОТАРСТВО)
- **НЕОЛІТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ** – ПЕРЕХІД ВІД ПРИВЛАСНЮВАЛЬНОГО ТИПУ ГОСПОДАРСТВА (ЗБИРАЛЬНИЦТВО, ПОЛЮВАННЯ) ДО ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО (ЗЕМЛЕРОБСТВО, СКОТАРСТВО)
- **ПЕРШИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ** – ВІДДІЛЕННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ВІД СКОТАРСТВА
- **ДРУГИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ** – ВІДОКРЕМЛЕННЯ РЕМЕСЛА ВІД ЗЕМЛЕРОБСТВА
- **ПЕРВІСНЕ СТАДО** – НЕВЕЛИКЕ, НЕСТІЙКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПЕРВІСНИХ ЛЮДЕЙ (ПЕРШИЙ КОЛЕКТИВ ПЕРВІСНИХ ЛЮДЕЙ) – 30-100 ЧОЛОВІК
- **РОДОВА ОБЩИНА** – СТАЛИЙ КОЛЕКТИВ РОДИЧІВ, ЩО МАЮТЬ СПІЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ І ПРАЦЮЮТЬ РАЗОМ
- **ПЛЕМ'Я** – ГРУПА РОДОВИХ ГРОМАД, ЯКІ МАЮТЬ СПІЛЬНУ МОВУ, ТЕРИТОРІЮ, ВІРУВАННЯ, МАТЕРІАЛЬНУ ТА ДУХОВНУ КУЛЬТУРУ
- **МАТРІАРХАТ** – (ВЛАДА МАТЕРІ) ВІДНОСИНИ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬСЯ ЧІЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ ЖІНКИ ТА СПАДКУВАННЯМ МАЙНА ПО ЖІНОЧІЙ ЛІНІЇ (ПАЛЕОЛІТ – ПОЧ. НЕОЛІТУ)
- **ПАТРІАРХАТ** – (ВЛАДА БАТЬКА) ВІДНОСИНИ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬСЯ ЧІЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ ЧОЛОВІКА ТА СПАДКУВАННЯМ МАЙНА ПО ЧОЛОВІЧІЙ ЛІНІЇ (ПОЧИНАЄТЬСЯ З НЕОЛІТУ)